

**РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ НАРАТИВІ
МИКОЛИ МАККАВЕЙСЬКОГО (кінець XIX – початок XX ст.)**

REFERENCES

1. Burlaka, Ya. I. & Vykrushch, V.O. (1984). *Pro formy orhanizatsii navchalnoi diialnosti shkoliariv* [About forms of organization of educational activities of schoolchildren]. Kyiv: Rad. shkola, no.5, pp.39 –44. [in Ukrainian].
2. Vyhotskyi, L. S. (1956). *Izbrannye psikhologicheskije issledovannya* [Selected psychological studies]. Moscow: APN SSSR, p. 320 [in Russian].
3. Desev, L. (1979). *Psikhologhiya malykh hrupp* [Psychology of small groups]. Moscow: Prohress, p.208. [in Russian].
4. Ноп, Е. Ф. (1998). *Tekhnolohyy orhanyzatsyy hrupповoi uchebnoi deiatelnosti* [Technologies of organization of group educational activity]. Nykolaev, p.75. [in Ukrainian].
5. Petrovskyi, A. V. (1982). *Deiatelnost. Kollektiv*. [Activities. The team]. Moscow: Pol.tyzydat, p.255. [in Russian].
6. Malovaniy, Yu. I. (Ed.). (1992). *Formy navchannia v shkoli: knyha dlia vchytelia* [Forms of schooling: a book for a teacher]. Kyiv: Osvita, p.160. [in Ukrainian].
7. Foroshchuk, A. (1999). *Matematyka dlia pochatkovykh klasiv: navchalnyi posibnyk* [Mathematics for elementary school: tutorial]. Kyiv: Feniks, p.380. [in Ukrainian].
8. Tsukerman, H. A. (1985). *Zachem detiam uchytisia vmeste* [Why do children learn together]. Moscow. [in Russian].
9. Chervatiuk, S. H. & Shymanska, S.H. (1968). *Elementy tsikavoi matematyky na urokakh matematyky* [Elements of interesting mathematics in mathematics lessons]. Kyiv: Rad. shkola, p. 75. [in Ukrainian].
10. Shalapai, H.D. (2001). *Nestandardni zavdannia z matematyky – zasib rozvytku tvorchykh zbidnostoni molodshykh shkoliariv* [Non-standard tasks in mathematics are a means of developing creative abilities of junior pupils]. Kyiv: Biblioteka vchytelia pochatkovykh klasiv, no.7, p.33. [in Ukrainian].
11. Yahupov, V.V. (2002). *Pedahohika: navchalnyi posibnyk* [Pedagogy: a tutorial]. Kyiv: Lybid, p.560. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.09.2017

УДК 37.014(477)(092)“18/19”

Микола Галів, кандидат педагогічних наук, доцент, кафедри історії України
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

**РЕЛІГІЙНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ
НАРАТИВІ МИКОЛИ МАККАВЕЙСЬКОГО
(кінець XIX – початок XX ст.)**

У статті автор проаналізував прояви релігійно-філософських поглядів професора Київської духовної академії Миколи Маккавейського (1864 – 1919) у його історико-педагогічних працях. Встановлено, що в історико-педагогічному наративі він розкривав такі концепти: а) християнство має виняткове значення для людства в цілому і кожної людини зокрема як природовідповідна релігія; б) православне християнство стало складовою частиною характеру і ментальності російського народу, а відтак кригувало його історичний розвиток; в) християнство (вчення та цінності) повинно лежати в основі теорії та практики едукції дітей; г) антирелігійна філософія не повинна стати основою світогляду та наукового знання.

Ключові слова: М. Маккавейський, історико-педагогічний наратив, релігійно-філософські погляди.
Літ. 12.

Николай Галив, кандидат педагогических наук, доцент кафедры истории Украины
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

**РЕЛИГИОЗНО-ФИЛОСОФСКИЕ ВОЗЗРЕНИЯ В ИСТОРИКО-
ПЕДАГОГИЧЕСКОМ НАРАТИВЕ НИКОЛАЯ МАККАВЕЙСКОГО
(конец XIX – начало XX вв.)**

В статье автор проанализировал проявления религиозно-философских взглядов профессора Киевской духовной академии Николая Маккавейского (1864 – 1919) в его историко-педагогических трудах. Установлено, что в историко-педагогическом нарративе он раскрывал такие концепты: а) христианство имеет исключительное значение для человечества в целом и каждого человека в частности как природосоответствующая религия; б) православное христианство стало составной частью характера и ментальности русского народа, а затем корректировало его историческое развитие; в) христианство (учение и ценности) должно лежать в основе теории и практики едукции детей; г) антирелигиозная философия не должна стать основой мировоззрения и научного знания.

Ключевые слова: М. Маккавейский, историко-педагогический нарратив, религиозно-философские взгляды.

Mykola Halyv, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the History of Ukraine Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE RELIGIOUS AND PHILOSOPHICAL VIEWS IN THE MYKOLA
MAKKAVEYSKIY'S HISTORY-PEDAGOGICAL NARRATIVE
(the end of the XIX – beginning of the XX century)

The author analyzes the manifestations of the religious and philosophical views of professor of Kiev Theological Academy Mykola Makkaveyskiy (1864 – 1919) in his history-pedagogical works. It was found out that the scientist's worldview was formed under the influence of Christian culture, corresponding to the values (moral, national, personal). It was established that in the history-pedagogical narrative he substantiated the following religious-philosophical concepts: a) Christianity has an exceptional significance for humanity as a whole and for every person in particular as a natural-related religion; b) Orthodox Christianity has become an integral part of the character and mentality of the Russian people (to which, unfortunately, the scientist enlisted Ukrainians), and therefore corrected the historical development of the people; c) Christianity (doctrine and values) should lie at the heart of the theory and practice of children's education; d) anti-religious philosophy should not be the basis of worldview and scientific knowledge. It was investigated that Christian apologetics was characteristic of all history-pedagogical works of the professor of Kyiv Theological Academy. It is shown that in the historical and pedagogical writings of M. Makkaveyskiy it is possible to trace the critique of pantheism, sensualism, the condemnable attitude to the ideas of F. Nietzsche. The author has found the manifestations of the influence of the ontological and epistemological views of the professor on his narrative.

Keywords: M. Makkaveyskiy, the history-pedagogical narrative, the religious and philosophical views.

Постановка проблеми. Теоретико-методологічні дослідження наукового нарративу, що особливо активізувалися в другій половині XX – на початку XXI ст., підштовхують сучасних учених до розкриття принаймні основних епістемологічних засад історії педагогіки та освіти. Констатуючи значний вплив на авторський історико-педагогічний наратив так званого позаджерельного знання, учені намагаються з'ясувати прояви, зокрема, релігійно-світоглядних, загальнофілософських поглядів та ідей, котрі різні автори – історики педагогіки – привносили у свій текст, опираючи на них власний виклад подій та фактів. У працях деяких науковців їхні загальнофілософські погляди виступають більш рельєфно, що й дає змогу чітко експлікувати їх. Серед таких авторів помітним є професор Київської духовної академії, педагог, історик, богослов Микола Корнильович Маккавейський (1864 – 1919).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особистість, педагогічні, філософські погляди М. Маккавейського була предметом дослідження Н. Гупана, С. Кузьминої, А. Розсохи та О. Хмельницької, О. Черкасова, Т. Тхоржевської та ін. Зокрема, С. Кузьміна вказує на православні і слов'янофільські інтенції у працях М. Маккавейського [1, 363 – 364]. О. Черкасов виокремив характерні для київського професора особливості створення історико-педагогічних праць (використання максимальної кількості першоджерел, відмова від модернізації: не пристосовувати ідеї педагогіки минулого до сучасної автору реальності) [12, 184].

О. Хмельницька відзначила у працях М. Маккавейського нерозривний зв'язок між педагогікою та історією педагогіки, дотримання принципу історизму, глибоку аналітичність, неупередженість [11, 84]. Відзначимо, що на сьогодні в історико-педагогічній науці немає рефлексивних досліджень епістемологічних засад історико-педагогічних праць М. Маккавейського.

Мета статті – виявити та охарактеризувати прояви релігійно-філософських поглядів М. Маккавейського у його історико-педагогічних працях.

Виклад основного матеріалу. Характеризуючи світогляд М. Маккавейського, відзначимо, що він в історико-педагогічних працях, звісно, відверто не декларував свою прихильність до певної світоглядної системи. Безумовно, для нього, як людини, що народилася в родині чернігівського церковного псаломщика, світоглядний ідеалізм був природним способом сприйняття і усвідомлення світу. Історико-педагогічний наратив М. Маккавейського сповнений ціннісних суджень автора, які або задекларовані відкрито, або ж у формі оцінок різних історико-педагогічних подій та явищ. Зважаючи на середовище, в якому формувався світогляд М. Маккавейського (християнська родина, навчання в Чернігівській духовній семінарії та Київській духовній академії), система цінностей вченого вирізнялася яскраво вираженою християнською основою.

Ціннісні засади М. Маккавейського тісно переплетені з його *релігійно-філософськими поглядами*. Вони спиралися на кантіанські ідеї про вродженість і природність морального закону для

кожної людини, на основі яких учений трактував релігію як єдину основу для моралі. У праці “Релігія і народність як основи виховання” (1895 р.), яка має історіософський та історико-педагогічний зміст, М. Маккавейський писав: “Тільки в тому переконанні, що закон сумління, написаний в серці людини, має своїм початком Верховного Винуватця всього буття і що підкорення цьому закону є єдино-правильним шляхом людського життя, моральний закон набуває для людини значення непорушного і необхідного. Іншої твердої основи для моральності немає. Тільки релігія здатна дати їй непорушну основу і освятити найвищим авторитетом її приписи і закони” [10, 6].

Як православний християнин, він часто акцентував увагу не просто на християнстві, а саме на його східно-грецькому (російському) варіанті. В історико-педагогічних працях учений висловлював низку засадничих релігійно-філософських ідей:

а) *християнство має виняткове значення для людства в цілому і кожної людини зокрема. У праці про педагогічні погляди К. Ушинського (1896 р.) професор Київської духовної академії ставить низку запитань: “Хто відкрив людині усю велич її природи, вказав істинне призначення її? Хто пояснив їй істинний сенс того слова “людина”, яким з такою єдинодушністю багато педагогів легко і сміливо зразу називають мету всякої складної виховної праці? Де знайде вона наочний взірєць, живий утілений ідеал цієї людини і правильні шляхи наближення до нього? Де знайде вона той ясний, зрозумілий, разом з тим такий непохитний в своєму авторитеті кодекс моральних правил, яким вона могла би з упевненістю керуватися у всіх випадках свого життя?”, – а відтак дає відповідь: “Вирішення по всім цим і багатьом іншим, пов’язаним з ними окремим питанням принесло у світ тільки християнство” [5, 39 – 40] (курсив наш. – М. Г.).*

Учений насамперед наголошував на природності християнства для людини, її духовного світу. Дискутуючи з богословсько-педагогічними ідеями Л. Толстого, М. Маккавейський декларував свою світоглядну і методологічну позицію, причому у певній історіософській формі. Він зазначав, що впродовж довгого ряду віків людина була полишена сама на себе, проте прагнула шукати закони добра і зла, досягати істину, красу, правду – все те, до чого вабили її кращі сили душі. Людина шукала ці засади й наче знаходила, будувала за ними своє життя. Але в її душі панував хаос і змішання понять. При такому стані сил людини, на думку професора, всі її

пошуки істини, добра, правди не мали повного успіху, а ідеали змінювалися залежно від умов: національного типу, побутового укладу, суспільного устрою та ін. Це блукання “природної” людини, довгі і часто марні пошуки абсолютних істин, які б вказали їй справжні норми життя, є характерним для дохристиянського світу. На думку вченого, ні у філософських ученнях, ні в художніх творах кращих представників античної культури людство не знайшло для себе “життєвого нерву”, який би забезпечив йому стійкість світогляду. Але з появою Христа Спасителя “ніби таємний покров спадає з лиця землі”. Саме Христос, на переконання М. Маккавейського, відкрив людині всю велич її природи, пояснив їй істинний сенс життя і дав непорушно-правильні засади. Ним зруйнована “непрístupна стіна”, якою оточили себе античний націоналізм і фарисейська зверхність, і оповіщено повну рівність всіх націй і людей. Тільки з приходом Христа з’явилася світові у всьому своєму світлі ідея вільної, рівноправної людської особистості. В основу її життя кладеться “новий закон, великий закон любові до людини”. На думку вченого, у вченні Христа накреслені такі норми життя, які, при своїй лаконічності, обіймають всі сторони людської істоти. Тут знаходить людина відповідь на всі вищі запити своєї душі: істина, добро, правда, краса – всі ці “світочі життя” тільки тут знаходять правильне і непогасне джерело своєї сили для людини. І ті засади, які відкриті світу Євангелієм, у своїй догматичній основі та метафізичній глибині будучи недосяжні для найсильнішого людського розуму, в той же час є такими “простими, близькими і рідними нашій природі, що легко проникають в кожне серце, яке відкривається їм” [8, 34 – 36].

б) *християнство, насамперед православне, впливало на історичний розвиток російського народу, бо увійшло в його характер, свідомість, світогляд. Ще 1895 р. учений писав, що “ядро душі народу, найглибші і заповітні його прагнення і сподівання, ключ до розгадки всіх вигинів його світогляду – дані в релігії народу. Тут – вища санкція багатьох особливостей народного життя, тут же головна запорука їх довговічності: нічим так не дорожить народ, як своєю вірою і тим, що зв’язано нею і освячено. Релігія, таким чином, навіть більше ніж мови є хоронителькою і виразницею народного духу і характеру” [10, 27]. Зазначимо, що схожі погляди висловлювали російські слов’янофіли (А. Хомяков, К. Аксаков, І. Кірієвський та ін.), на яких у низці праць посилається М. Маккавейський.*

Говорячи про риси російського національного

характеру, які підкреслював К. Ушинський (1896), професор М. Маккавейський особливо виокремлює “споконвічну православну віру”, яка перетворилася в “плоть і кров народу” [5, 70 – 71]. У праці про історичні основи англійської школи (1899 р.) він протиставляє ціннісно-релігійні основи останньої рисам російського національного характеру, серед яких знову виділяє “споконвічну віру православну”. Дослідник піднесено пише: “Нею (православною релігією. – М. Г.) живе і міцніє Русь, тому що начала її глибоко вкорінені і непорушно тверді в російській душі нашого багатомільйонного народу. Немає тому інших начал більш сприятливих для нашої школи” [2, 27].

У цьому контексті М. Маккавейський демонструє притаманну для християнських богословів філософську спробу розв’язання проблеми співвідношення між національними і християнськими цінностями людини. В одній зі своїх праць він підкреслював важливість усвідомлення народом не лише власних засад, сил, здібностей, покликання, тобто усвідомлення власної народної окремішності (бо це надто вузько і веде до національного егоїзму), але й усвідомлення цінностей вищого порядку – служіння інтересам всього людства. І принцип народності, на переконання М. Маккавейського, тут не суперечить заповідям християнства, а навпаки – поєднується з ними: основна заповідь християнства про любов до всіх людей не тільки не порушується і навіть не послаблюється началом народності, а навпаки – в ньому знаходить прямий шлях до свого здійснення [10, 30]. У цьому вчений бачив закон природи – закон поступовості розвитку, який діє з великою силою. “Тільки істинний син свого народу, який носить у власних грудях іскру життя своєї вітчизни і любові до неї, здатен піднятися до поваги і любові до всього людства” [10, 31]. Таким чином М. Маккавейський теоретично обґрунтував поєднання національного і морально-релігійного чинників, переростання національних цінностей у загальнолюдські як детерміністичний, закономірний процес природного розвитку народу зокрема і людства в цілому. Відзначимо, що подібні релігійно-філософські концепції, мабуть, були поширеними серед православних учених-богословів і побутували в навчальній системі духовних закладів освіти, адже дуже схожі міркування всередині XX ст. висловлював відомий український педагог Г. Ващенко, який в юні роки навчався у Полтавській духовній семінарії;

в) *християнство, його вчення, догмати,*

цінності і засади, повинні лежати в основі теорії та практики навчання і виховання дітей. Під час доповіді на вчорашньому акті Київської духовної академії 26 вересня 1895 р. М. Маккавейський переконано стверджував, що на засадах релігії повинна опиратися будь-яка етика, бо “...не етика сама по собі, як би вона не була філософськи обґрунтована, а етика релігійна чи релігія може і повинна дати першу основу виховній справі – вказати ідеал людини, а разом з тим і мету виховання” [10, 6]. Уже наступного року дослідник конкретизував цю думку, наголосивши, що “істинна педагогіка” обов’язково повинна створюватися на засадах християнства: в них вона знаходить свою першу і цілком надійну основу. Дослідник зізнавався, що не може навіть уявити теорію виховання без християнських засад [5, 36]. Зважаючи на це, вчений саме християнські принципи і засади використав для критики педагогічних поглядів Л. Толстого, по-суті, перетворивши їх у методологічний плацдарм для деконструкції ідей анафемованого православною церквою російського аристократа. Так, у праці про педагогічні погляди графа (1902 р.), професор М. Маккавейський ставить за мету проаналізувати “з християнського погляду” голівні положення педагогіки Л. Толстого [8, 5].

г) *антирелігійна філософія не повинна стати основою світогляду та наукового знання.* У праці про педагогічні погляди Катерини II та І. Бецького (1904 р.) М. Маккавейський дорікнув “філософському розуму” XVIII ст. тим, що той зневажав весь тогочасний уклад життя, поставив “грандіозне завдання” – перетворити все, що існує і перевиховати людину, з її світоглядом. А оскільки в основі світогляду лежали релігія та моральність, то “філософський розум”, як осудливо зазначив професор, оголосив себе “заклятим ворогом церкви, християнства і будь-якої позитивної релігії загалом; відкидає буття Бога-світоправителя, безсмертя душі і загробне життя. В сфері моралі він висуває під прапором свободи принцип егоїстичного свавілля і насолоди...” [9, 2].

В історико-педагогічних працях М. Маккавейського нерідко зустрічаємо елементи *критики богословських і філософських систем*, які допускали антирелігійні, антихристиянські інвективи, або ж розвивали концепції, що суперечили християнській релігії. Так, критикуючи релігійні погляди Л. Толстого, вчений дорікав останньому за те, що граф у творах для дітей не згадував вчення Христа Спасителя, а також про все, “що так чи інакше свідчить про Його божество і божественний характер Його

вчення” [6, 423 – 424]. Пізніше він доходить висновку, що погляди Толстого, його релігійна філософія наближається до пантеїзму ідеалістичного спрямування [6, 442–443]. Назагал М. Маккавейський констатував у працях Л. Толстого: 1) повне заперечення церковного християнського вчення, “страшне озлоблення” проти останнього, яке виразилося “в блюзнірських знуваннях над найглибшими і найсвятішими істинами християнської віри” [6, 452]; 2) повну довіру до себе, власних сил, своєї здатності без посередників, самостійно, краще за усіх розібратися в євангельському тексті і витягти з нього такий “сенса життя”, котрий цілком би відповідав його, Л. Толстого, вимогам. Професор дорікав яснополянському педагогу й тим, що той намагався знайти в Євангеліях тільки те, що відповідало його упередженим ідеям і тим надавало їм найвищий авторитет, авторитет вчення Христа [6, 453].

На думку київського вченого, Л. Толстой, заперечуючи Христа-Бога, заперечує й саме християнство в його сутності, як релігію богооткровенну, з універсальним значенням [6, 458]. Відтак М. Маккавейський деконструював пропоновану графом нібито християнську мораль, стверджуючи, що вона не зможе бути спрямуванням для морального життя людини, морального виховання дітей, бо у ній немає твердості, стійкості. Будучи “відірваною від догматичних істин вчення Христа Спасителя і тому позбавлена своєї основи, вона виявиться нічим не захищеною або захищеною надто слабо від всякого пориву філософського вітру з суперечною течією, чи буде це зі сторони пресловутого ніщеванства чи звідкись ще” [6, 459].

Номінувавши релігійні уявлення Л. Толстого як пантеїзм, М. Маккавейський запитував: “Як із принципів релігійної метафізики пантеїзму вивести високу мораль християнства? Природньо, що і мораль повинна стати відповідною їм, – як така, що має на увазі не позитивну мету моральної самостійності людини, розвиток і моральне удосконалення вільної людської особистості, яка прямує до найвищого морального ідеалу..., а лише негативну мету – позбавлення людини від тих страждань, якими вона (мета. – М. Г.) повинна бути сповнена для неї (людини. – М. Г.) все її життя... Таким саме і є характер всієї моралі Толстого з її основним спрямування – непротивленням злу і з її таким захопливим на перший погляд за своєю висотою, здавалося б чисто християнським, принципом самовідданої любові до всіх людей” [6, 456]. На думку М. Маккавейського, принцип Л. Толстого щодо

непротивлення злу приведе людину до моральної байдужості, або просто не спонукатиме до морального вдосконалення. А служіння і любов до людства, які проповідував російський аристократ, на думку професора, позбавлені сенсу, бо не дають людині власне сенсу. Остаточну крапку у деконструкції пропагованих Л. Толстим етичних засад дослідник ставить, вказуючи на особистісні мотиви яснополянського педагога-філософа. На переконання М. Маккавейського, граф мучився відчуттям марності свого існування, а потім ухопився за давно відому пантеїстичну ідею. Проте ця толстовська любов до людей, як вважав професор, насправді є любов’ю до себе [6, 457–458].

Окрім критики проявів філософії пантеїзму у недавніх педагогічних віяннях, М. Маккавейський вдається до критики сенсуалістів. У історико-педагогічній праці “Педагогіка древніх отців та вчителів церкви” (1897 р.) він з докором та іронією пише про сенсуалістські ідеї дитини як “*tabula rasa*” у творах Дж. Лока. Київський професор у своїй критичній позиції, звісно, опирається на Слово Боже, яке, на його думку, є основою і для творів отців церкви. Відтак цитує Св. Августина про те, що навіть новонароджена дитина, яка прожила на світі всього один день, не є без гріха [7, 11 – 12], тобто не є “чистою дошкою”. “Знайшлися люди, – пише вчений про сенсуалістів, – які мудрували більше, ніж годиться мудрувати, і заявили, що в серці людському немає від початку ніякого зіпсуття, немає жодної природної зіпсуті схильності: людина з’являється на світ істотою досконалою; новонароджена дитина носить на собі повну згоду правди, краси і добра. Не так вчить Слово Боже; не так тому відповідає на питання і давньоотцівська педагогіка” [7, 11].

Власне *християнська апологетика* була характерною для всіх історико-педагогічних праць професора Київської духовної семінарії. Зокрема, у праці про виховання давніх євреїв (1901 р.) він, вдаючись до пояснень відмінностей між Старим і Новим Заповітами, вказував, що у першому головним моральним чинником був елемент страху, а в другому – любові, й зрештою намагався довести, що в старозаповітному понятті “страх Божий” криється і поняття любові [3, 137 – 138]. Оце бажання навіть у доєвангельському концепті “страху Божого” побачити топос любові відлунує саме християнською апологетикою, зіпертою на ґрунтовну богословську освіту київського вченого.

Богословські інвективи в історико-педагогічних працях М. Маккавейського відображені і в

декларуванні професором певних онтологічних та гносеологічних позицій. І перші, і другі проявилися у праці “Релігія і народність як основи виховання” (1895 р.). Онтологічні погляди вченого виявилися у заяві про дуалізм людської природи: “...в душі людини вже від природи закладені сили і прагнення, до протилежності різні за своєю моральною цінністю” [10, 19]. Гносеологічні ж концепти М. Маккавейського зосереджені навколо питання про пізнання істини. З цього приводу вчений писав: “Ось вроджена людині сила знання, ця невикоренима потреба, яка невгамовно штовхає людську думку уперед і вперед до набуття істини. Що задовольнить цю постійну спрагу і заспокоїть ... розум, вказавши йому бажану істину? Цього не зроблять жодні відкриття та винаходи, тому що є істина, яка не співпадає з пізнанням дійсності. Якщо б перед нами відкрилися найбільш сокровенні тайники природи, якщо б всі діючі сили історії ясно стали перед нашим мисленевим зором, якщо б закони життя нашої душі були досягнуті у всіх їх вигинах і відхиленнях, то й тоді залишилося б невідомим для нас одне, але найголовніше: сенс життя, значення світу. До цієї істини прагне наш дух в самій глибині своєї істоти, тому ніщо в сфері цього тимчасового, минушого буття не задовольнить його” [10, 20]. Як бачимо, М. Маккавейський визнавав певні можливості пізнання природи, історії, психіки, але стверджував обмеженість людського пізнання в справі осягнення сенсу життя. На його думку, лише християнська релігія може задовольнити цей потяг до істини: “Вона дає останню єдино правильну відповідь на запит людської думки про істину: вчення і життя Господа Ісуса Христа – ось світло, при якому тільки й можна зрозуміти істинний сенс життя і значення світу” [10, 21].

Висновки. Отже, на історико-педагогічний наратив М. Маккавейського наклали значний відбиток його релігійно-філософські, богословські знання, набуті під час навчання і викладання в духовних закладах освіти кінця XIX – початку XX ст. Світогляд вченого формувався під впливом християнської культури, відповідних їй цінностей (моральних, національних, особистісних), а відтак доповнився теоретично обґрунтованими концептами: а) християнство має виняткове значення для людства в цілому і кожної людини зокрема як природовідповідна релігія; б) православне християнство стало складовою частиною характеру і ментальності російського народу (до якого вчений, на жаль, зараховував і українців), а відтак коригувало його історичний розвиток; в) християнство (вчення та цінності) повинно

лежати в основі теорії та практики едукації дітей; г) антирелігійна філософія не повинна стати основою світогляду та наукового знання. Усі вони різною мірою відображені в історико-педагогічних працях професора та визначають напрям розгортання його наративу. Перспективним напрямом дослідження вважаємо з’ясування впливу ідей романтизму та позитивізму на історико-педагогічний наратив М. Маккавейського.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузьмина С. *Философско-педагогические идеи профессора Киевской духовной академии Николая Маккавейского* / С. Кузьмина // *Труды Киевской Духовной Академии*. – 2010. – № 7. – С. 355–368.
2. Маккавейский Н. *Английская школа. По поводу издания К. П. Победоносцева: “Новая школа. М, 1898”* / Н. Маккавейский. – К.: Тип. Имп. Ун-та св. Владимира, 1899. – 33 с.
3. Маккавейский Н. *Воспитание у ветхозаветных евреев* / Н. Маккавейский // *Труды Киевской Духовной Академии*. – 1901. – № 5. – С. 117–142; № 11. – С. 269–305.
4. Маккавейский Н. *Вольфанг Ратке, как реформатор дидактики* / Н. Маккавейский // *Труды Киевской Духовной Академии*. – 1893. – № 11. – С. 405–432.
5. Маккавейский Н. *К. Д. Ушинский и его педагогические идеи* / Н. Маккавейский. – К.: Тип. Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, 1896. – 98 с.
6. Маккавейский Н. *Лев Толстой в роли религиозного наставника детей. По поводу книжки: “Leo Tolstoi. Die Lehre Christi dargestellt für Kinder”* / Н. Маккавейский // *Труды Киевской Духовной Академии*. – 1909. – № 3. – С. 421–459.
7. Маккавейский Н. *Педагогика древних отцов и учителей церкви. Несколько мыслей о воспитании из древне-отеческих творений* / Н. Маккавейский. – К.: Тип. П. Барского, 1897. – 81 с.
8. Маккавейский Н. *Педагогические воззрения Л.Н. Толстого* / Н. Маккавейский. – К.: Тип. И. Н. Горбунова, 1902. – 63 с.
9. Маккавейский Н. *Педагогические мечты Екатерины Великой и Бецага. Из истории воспитания в России* / Н. Маккавейский. – К.: Тип. И. Н. Горбунова, 1904. – 49 с.
10. Маккавейский Н. *Религия и народность, как основы воспитания* / Н. Маккавейский. – К.: Тип. Г.Т. Корчакъ-Новицкаго, 1895. – 45 с.
11. Хмельницкая Е. *История педагогики в педагогическом наследии Н.К. Маккавейского* / Е. Хмельницкая // *Teoretyczne i praktyczne innowacje naukowe: zbior raportow naukowych* (Krakow, 29 – 31.01.2013). – Krakow: Wydawca: Sp. z o. o. “Diamond trading tour”, 2013. – С. 82–85.

12. Черкасов О. *Історія зарубіжної школи та педагогічної думки у дослідженнях вітчизняних авторів кінця XIX – початку XX ст.* / О. Черкасов // Гуманітарний вісник ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”. – 2012. – Вип. 25. – С. 182–188.

REFERENCES

1. Kuzmina, S. (2010). *Filosofsko-pedagogicheskie idei professora Kievskoy dukhovnoy akademii Nikolaya Makkaveyskogo* [Philosophical and pedagogical ideas of Professor of the Kiev Theological Academy Nikolai Makkaveisky]. Trudy Kievskoy Dukhovnoy Akademii, no. 7, pp. 355–368. [in Russian].

2. Makkaveyskiy, N. (1899). *Angliyskaya shkola. Po povodu izdaniya K. P. Pobedonostseva: “Novaya shkola. M, 1898”* [English School. Concerning the publication of K.P. Pobedonostsev: “A new school. M, 1898”]. Kyiv: Un-t St. Vladimir Publ., 33 p. [in Russian].

3. Makkaveyskiy, N. (1901). *Vospitanie u vetkhovavetnykh evreev* [Education of the Old Testament’s Jews]. Trudy Kievskoy Dukhovnoy Akademii, no. 5, pp. 117–142; no.11, pp. 269–305. [in Russian].

4. Makkaveyskiy N. (1893). *Volfang Ratke, kak reformator didaktiki* [Wolfgang Ratke, as a reformer of didactics]. Trudy Kievskoy Dukhovnoy Akademii, no. 11, pp. 405–432. [in Russian].

5. Makkaveyskiy, N. (1896). *K. D. Ushinskiy i ego pedagogicheskiya idei* [K.D. Ushinsky and his pedagogical ideas]. Kyiv: G. T. Korchak-Novitski Publ., 98 p. [in Russian].

6. Makkaveyskiy, N. (1909). *Lev Tolstoy v roli religioznogo nastavnika detey. Po povodu knizhki: “Leo Tolstoi. Die Lehre Christi dargestellt für Kinder”* [Leo Tolstoy as a religious mentor of children. Concerning the book: “Leo Tolstoi. Die

Lehre Christi dargestellt für Kinder”]. Trudy Kievskoy Dukhovnoy Akademii, no.3, pp. 421–459. [in Russian].

7. Makkaveyskiy, N. (1897). *Pedagogika drevnikh ottsov i uchiteley tserkvi. Neskolko mysley o vospitanii iz drevne-otecheskikh tvoreny* [Pedagogy of ancient fathers and teachers of the church. A few thoughts about education from ancient paternal creations]. Kyiv: P. Barski Publ., 81 p. [in Russian].

8. Makkaveyskiy, N. (1902). *Pedagogicheskiya vozzreniya L.N. Tolstogo* [Pedagogical views LN. Tolstoy]. Kyiv: I. N. Gorbunov Publ., 63 p. [in Russian].

9. Makkaveyskiy, N. (1904). *Pedagogicheskiya mechty Yekateriny Velikoy i Betskago. Iz istorii vospitaniya v Rossii* [The pedagogical dream of Catherine the Great and Bezcgago. From the history of education in Russia]. Kyiv: I. N. Gorbunov Publ., 49 p. [in Russian].

10. Makkaveyskiy, N. (1895). *Religiya i narodnost, kak osnovy vospitaniya* [Religion and nationality, as the basis of education]. Kyiv: G. T. Korchak-Novitski Publ., 45 p. [in Russian].

11. Khmelnitskaya, Ye. (2013). *Istoriya pedagogiki v pedagogicheskom nasledii N.K. Makkaveyskogo* [The history of pedagogy in the pedagogical heritage of N.K. Makkaveyskiy]. Teoretyczne i praktyczne innowacje naukowe: zbiór raportów naukowych (Krakow, 29 – 31.01.2013). Krakow: Wydawca: Sp. z o. o. “Diamond trading tour”, pp. 82–85. [in Russian].

12. Cherkasov, O. (2012). *Istoriia zarubizhnoi shkoly ta pedahohichnoi dumky u doslidzhenniakh vitchyznianykh avtoriv kintsia XIX – pochatku XX st.* [History of the foreign school and pedagogical thought in the studies of domestic authors of the late XIX – early XX century]. Humanitarnyi visnyk DVNZ “Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody”, no. 25, pp. 182–188. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.09.2017

“Кожен християнин повинен нести мир і щастя в усі куточки землі. Ось він, хрестовий похід сили і радості, здатний розбудити навіть зів’ялі, зіпсовані серця – і підняти їх до Бога”.

Хосемарія Ескрива де Балагер
іспанський священник

